



HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 8, SAYI 16, BAHAR 2022

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

*Erciyes Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Kayseri/TÜRKİYE
atabeykilig@gmail.com
ORCID *

HÂTİRALAR IŞIĞINDA TALAS

TALAS IN THE LIGHT OF MEMORIES

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 15.03.2022	Received Date: 15.03.2022
Kabul Tarihi: 07.04.2022	Accepted Date: 07.04.2022
Yayımlanma Tarihi: 30.04.2022	Date Published: 30.04.2022

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.



Atıf/Citation

Kılıç, Atabey, "Hâtıralar Işığında Talas", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 8, Sayı 16, Bahar 2022, s. 1-18.

Kılıç, Atabey, "Talas in the Light of Memories", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 8, Volume 16, Spring 2022, p. 1-18.



10.28981/hikmet.1088556

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.



Prof. Dr. Atabey KILIÇ

HÂTİRALAR IŞIĞINDA TALAS

TALAS IN THE LIGHT OF MEMORIES

ÖZ

Bu çalışmada Kayseri'nin önemli bir tarihî ilçesi olan Talas ile alakalı birkaç kaynaktan hareketle birtakım hâtıraları naklettik. Kaynaklardaki bilgilerin ışığında Talas'ın sosyolojik, kültürel ve ekonomik alt yapısını öğreniyoruz. Talas ile ilgili önemli hâtıralardan biri, Kostas E. Tsolakidis (1911-1997)'in kaleme aldığı ve Türkçeye "Belki Bir Gün Dönerim" olarak tercüme edilen hâtıra kitabıdır. Bu eser hem Talas ve ona bağlı Zincidere Mahallesi hem de yakın köylerle ilgili bilgi verir. Ayrıca bu eserde, devlet tarafından yapılan zorunlu mübadele neticesinde yaşanan trajik olaylar da yer almaktadır.

Talas ve civârındaki köylerle ilgili bizlere çok kıymetli bilgiler sunan önemli bir diğer çalışma ise Wilson Amos Farnsworth'un notlarından oluşan eserdir. 1853-1903 yıllarını ihtiva eden bu eser Mehmet Şahin tarafından "Kapadokya'daki Amerikalı Misyonerlerin Bilinmeyen Tarihi" ismiyle tercüme edilmiştir. Bu çalışmada, yukarıda bahsedilen kaynaklar hâricinde önemli birkaç kaynaktan daha istifade edilerek Talas ve civâr köylerinin sağlık, siyasî ve kültürel hayatı hakkında bilgiler yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kayseri, Talas, Zincidere, Hâtıralar.

ABSTRACT

In this study, we conveyed some memories based on a few sources related to Talas, an important historical district of Kayseri. In the light of the information in the sources, we learn about the sociological, cultural and economic infrastructure of Talas. One of the important memoirs about Talas is the memory book written by Kostas E. Tsolakidis (1911-1997) and translated into Turkish as "Maybe I Will Return One Day". This work gives information about both Talas and Zincidere Neighborhood connected to it and the nearby villages. In addition, in this work, there are tragic events as a result of the forced exchange made by the state.

Another important work that provides us with very valuable information about Talas and the surrounding villages is the work consisting of the notes of Wilson Amos Farnsworth. This work, which covers the years 1853-1903, was translated by Mehmet Şahin as "The Unknown History of the American Missionaries in Cappadocia". In this study, there are informations about the health, political and cultural life of Talas and its surrounding villages by making use of a few more important sources apart from the sources mentioned above.

Keywords: Kayseri, Talas, Zincidere, Memories.

Giriş

Talas kelimesi, ilk kez, Türklerin en önemli mitolojik hikâyelerinden olan Oğuz Kağan Destânı'nın ilk İslâmî varyantı olan Câmî'ü't-Tevârîh'te hemen başta şecere kısmında karşımıza “*Türk târihçileri ve dili çabuk râvîler şöyle anlatırlar: Nûh Peygamber aleyhi's-selâm yeryüzünü oğulları arasında bölüştürdüğü zaman büyük oğlu Yâfes'e Doğu illeri ile Türkistân'ı ve o tarafları verdi. Yâfes, Türklerin deyişine göre Olcay Han diye lâkap alır. O, göçebe olarak yaşıyordu. Yaylak ve kışlağı Türkistân'da olup yaz aylarını İpanç şehri yakınlarındaki Ortak ve Kürtak'da, kışları da aynı yörelerdeki Karakurum diye meşhûr olan Karakurum'daki Borsuk adlı yerde geçiriyordu. Burada iki şehir vardı: Birisi Talas, birisi Karı Sayram ki, bu son şehrin çok büyük kırk kapısı vardı. Bugün orada Müslüman Türkler yaşıyorlar. Kunçı'nın memleketine yakındır ve Kaydu'ya âittir. Olcay Han'ın tahtı bu yerde idi...*” (Togan, 1982: 17) cümleleriyle çıkar. “*İfâdeler gâyet açık ve anlaşılır olduğu için metni günümüz Türkçesine aktarma gereği görmüyoruz. Fakat, Oğuz Kağan Destânı'nda geçen şehirle ilgili ikinci kelimenin Kayserimizde de benzeri bulunan ve bu yüzden de o isimle adlandırılan Talas olması ayrıca dikkat çekicidir.¹ Talas şehri, Türk târihi için çok önemli bir merkezdir. Temmuz 751'de Çinliler ile İslâm ordusunun büyük cengine de sahne olan şehir ve ova, biz Türklerin ilk kez İslâm ile birlikte bir cephede çarpışması bakımından da dikkat edilmesi gereken bir mekândır.*” (Kılıç, 2021: 57-58)

Biz bu yazı çerçevesinde, Talas ile alâkalı yakın zamanda gözden geçirdiğimiz birkaç kaynaktan hareketle birtakım hâtıraları nakletmek isteriz.

Talas ile ilgili hâtıralarından alıntılar yapacağımız ilk eser, Kostas E. Tsolakidis (1911-1997)'in kaleme aldığı ve “Annem Nafsika'nın Anısına” şeklinde annesine ithaf ettiği, Türkçemize “Belki Bir Gün Dönerim” şeklinde tercüme edilen asıl adı “To Hroniko Mias Zois” isimli, 1981 Abdi İpekçi Dostluk ve Barış Ödülü'ne de lâyık görülen hâtıra kitabıdır. Yazar, kitabın önsözünde “*Elinizde tuttuğunuz kitap bir roman değildir. Böyle bir iddiası yoktur. Sadece yaşadığım bazı sahnelerin yeniden canlandırılması; 11-12 yaşlarına ilişkin anıların derlemesi; gençlik çağı, orta yaş ve sonrasıyla ilgili küçük anekdotlardır... Sadece yazılmış olmak için yazılmıştır. Hepsisi de gerçek olaylardır; hayal dünyamın bir ürünü değildir. Belki bazı isimleri değiştirmişimdir ne olur ne olmaz diye. İstmeden birilerini rahatsız etmenin bir âlemi yok ... Kimi hikâyeler komik, esprili; kimileri dramatik ve hüzünlü, bir kısmı da sanırım biraz didaktik. Açıkçası, ders alınsın diye anlattıklarım da oldu.*” diyerek eserdeki maksadını da açıkça îzah etmektedir. Önsözün sonuna muhtemelen mütercim tarafından eklenen şu cümleler de bize eser ve

¹ Son yıllarda Talas ilçemizin isminin “Mutalaska”den bozma olduğunu, Türkçe ve tabii ki Türklerle de pek alâkasının olmadığını îmâ eden Mutalaska-Kutsal Savaş alâkasından hareketle hâlen bu gizli savaşı sürdüren bir tuhaf zihniyet peydâ oldu. Orta Asya'daki Talas şehrimiz ve genel olarak Türk şehirleri için şu kaynaklara bakılabilir: Alyılmaz, 2002; ayrıca bk. <https://www.talas.bel.tr/tr/iletisim/talas-tarihi>; Temmuz 751'de gerçekleşen büyük Talas Savaşı için bk. Taşağıl, e-makale: 501.

anlattıkları hakkında bir fikir verebilecek kadardır: “Kostas Emilios Tsolakidis (1911-1997) Anadolu’da 1914-1922 yıllarının trajik olaylarını, Mübadele’yi ve Yunanistan’a göçü yaşayan son Mikrasyalılarıdır.”

Kostas E. Tsolakidis (Çolakoğlu), eserin girişinde karşımıza çıkan “Zincidere’nin Öğretmeni Naziko” başlığı altında, doğduğu ve 11 yaşına kadar yaşadığı Talas’a bağlı Zincidere’yi ve mübadele esnasında yaşadıklarını sağlam tasvirlerle şöyle anlatmaktadır: “Lozan Antlaşması’nın hükümlerinin Ağustos 1924’te Türkiye ve Yunanistan’da yürürlüğe konmasıyla, her iki ülkenin halklarını da etkileyen Mübadele başladı. İnsanlar yüzyıllardır yaşadıkları evlerinden, atalarının topraklarından -yasal bahaneyle- zorla koparıldı; farklı milletten ve dinden olmalarına rağmen, paylaşılan onca yıldan sonra kardeş kadar yakın oldukları hemşerilerinden bir daha görüşmemek üzere ayrıldı...”

Ailemin ve benim; bizlerin koparıldığı topraklar ise Kayseri’nin meşhur Alissopotamos, Türkçe adıyla Zincidere kasabasıydı. Burası, Ekumenik Patrikhane egzark’ının metropolit merkeziydi. Doğal güzelliklere sahipti: Mikrasya’nın en yüksek dağı (deniz seviyesinden 4000 metre yükseklikte) Argeos’un karlarının erimesiyle birlikte her tarafta şırıl şırıl suların aktığı, eşsiz güzellikte bir bölgeydi.

Burada, halk arasında kırkayak olarak adlandırılan yeraltı mezarları vardı. Alissopotamos’un bütün eski evlerini birbirine bağlayan, tarihi Hristiyan mezarlarıydı bunlar.

Kız Lisesi, Erkek Lisesi, Ruhban Okulu gibi modern eğitim kurumları bu bölgenin yüz akıydı. Bunlar, 1600’lerden kalma Yuhanna Manastırı’na bitişikti. Burası, iki yüzün üzerinde hücre, sarnıç, depo ve yüz adet yük hayvanını alacak büyüklükte ahırıyla gerçek bir kale gibiydi. Çakıl taşlarıyla döşeli muazzam bir bahçe içerisinde iki kilise yer alıyordu. Bunların biri bazilika tarzında inşa edilmişti ve çok büyüktü; diğeri bir yeraltı kilisesiydi. / Burası, din ayrımı yapılmaksızın, akıl hastalarının tedavi edildiği gizli bir yerdi...

Bu kasabada, geniş salonlu, mermer işlemler ve ceviz ağacından oymalarla süslenmiş, 20-30 odalı konaklara sıkça rastlanırdı. Hepsisi de zamanında Batum, İstanbul, Halep, Şam, Beyrut ve Mısır’dan gelen Kayserili tüccarlar ve sarraflar tarafından satın alınmıştı.

Burada hayat, Rumlarla Türkler arasında sevgi ve dini hoşgörüyeye dayanan bir uyum içinde, olağan akışında süregelmişti.

Ne var ki, Mübadele’yle birlikte bu topraklara yoğun bir hüznün, sıkıntı ve belirsizlikten kaynaklanan korku hâkim oldu. Her ne kadar yaşadığımız bu korku kanımızı dondurduysa da hızlı davranmamız, bir an önce hazırlanıp süre dolmadan buradan ayrılmamız gerektiğinin farkındaydık. Aklımızda ise hep şu sorular vardı: Nereye gideriz? Nasıl yaparız? Bilinmeyene yol alırken bütün bu varlığı, görkemli haneleri, dünyanın dört bir yanından topladığımız bu serveti bırakıp bu yerlerden nasıl ayrılırız?

İşte bizler böyle düşünürken ve tarifsiz bir hüznün bulutu üzerimize çökmüşken Mübadele başladı. Varlıklı aileler konaklarını boşaltıp ateş pahasına kiraladıkları kamyonlarla Ulukışla Tren İstasyonu'na gittiler. Orada, onları topluca Yunanistan'a taşımak üzere Yunan gemileri ve kamyonları bekliyordu. Bu arada, Yunanistan'dan Türkiye'ye bir ters dalga da Yannena, Kozani ve Florina'dan Türkleri buraya getiriyordu. Çiftçilikle uğraşan bu insanlar, Alissopotamos'un kendilerine hiç de uygun olmayan konaklarında öylece kalakalmışlardı. Onlar tarlaların, sürülerin olduğu yerlere gitmek istiyorlardı. Bütün bu konakların yeni gelen basit çiftçiler tarafından hor kullanılacağını düşünen Türk komşularımız üzüntülerini dile getiriyor; bizlerse, çaresiz, zorlandığımız göç yolculuğuna çıkıyorduk ... Dönüş yolunda daha da duygulu anlar yaşandı. Tarlalarından dönen ne kadar Türk varsa, sırtlarında yükleri, yüzlerinde hüznü bir ifade, evimize kadar bize eşlik etti. Bir insanlık ve dini hoşgörü gösterisiydi bu. Bu arada kamyon gelmişti, evin önündeydi; eşyaları yüklemeye başladık. Herkes yardım etti ve son Rum ailesi -ailemiz- yavaş yavaş yola koyuldu. Eşlik eden bütün Türkler yayaydı. Onlar meyve, tatlı, çiçek gibi hediyelerle ve hıçkırıklarıyla bize eşlik ediyorlardı. Böylece anayola vardık. Son bir feryat, kucaklaşma, öpüşme ve hoşça kal Alissopotamos... Bu son vedanın ardından sanki bütün dünyamız karardı. Ulukışla Tren İstasyonu'na varmak üç günümüzü aldı. Yol boyunca hangi köyde durduysak, oradan Türklerin son derece samimi vedasıyla ayrıldık. Bunu asla unutmam, unutamam. Türk hancılar -yol boyunca rastladığımız hanların sahipleri- bize en iyi şekilde hizmet ediyorlardı." (Tsolakidis, 2007: 1-2) Bu hüznü hikâyenin başkahramanı tabii ki Kostas'ın annesi, öğretmen Naziko Hanım'dır: "Anam her şeyden önce, okumuş bir kadındı. Çok akıllı, pratik zekâyâ sahip ve her şeyle başa çıkabilen kadınların tipik bir örneğiydi. Türkçeyi Yunanca kadar iyi konuşuyor, hatta araya Arapça ve Farsça sözcükler de katıyordu. Alissopotamos'ta yaşayan Türk kadınları ona büyük saygı duyardı. Ayrıca, Adana ve Mersin'deki dokuma tezgâhlarında çalışan kocalarıyla yazışabilmek için annemin yardımına başvururlardı. Son derece yardımsever olan ve onlara olağanüstü bir dini hoşgörüyle yaklaşan annem, Türklerin düğünlerine ve her türlü eğlencelerine davet edilirdi daima. Onlar da karşılık olarak bizim eve ziyarete gelirdi.

Kuran'dan birçok sure bilirdi anam. Bu bilgisiyle en bağnaz Müslümanları bile cezb eder ve çok sevilirdi." (Tsolakidis, 2007: 5) Tsolakidis'in babası 1917 yılında vefat etmiştir. Hüznü bir yolculukta, Anadolu Rum'u öğretmen bir kadının vefâsını da yine eserde yazarın ağzından aktaralım: "Üç gün üç gece süren yolculuktan sonra nihayet Niğde'ye, Ulukışla Tren İstasyonu'nun yakınlarına vardık. Bu şehir, annem ve benim için, dehşet verici bir yerdi. Babam, 1917'de, Büyük Savaş'ta kurulan Amele Taburları'ndan buradaki askeri hastaneye getirildikten sonra ölmüştü. Annemin onun mezarını bulması gerekiyordu. Sıkıntılı bir arayış süreci başladı; özellikle de benim için. Çünkü annem cesur, kararlı ve aynı zamanda duygusal bir kadındı." (Tsolakidis, 2007: 5) Tsolakidis'in hâtıralarından oluşan bu eserin ilk 40-50 sayfası hem Talas merkez ve Alissopotamos yani Zincidere hem de yakın köylerle ilgili bir kısmı tutarlı olmayan fakat gerçeklik payları da bulunan önemli bilgiler

içermektedir. Bu eser, tek başına uzun bir yazının konusu olacağı için okuyucularımıza sunacağımız bilgileri şimdilik bunlarla sınırlandırılmış ve meraklısının dikkatlerini bir parça da olsa celb etmiş olmakla yetinelim.

Talas ve civârındaki köylerle ilgili bizlere çok kıymetli bilgiler sunan önemli bir eseri daha zikrederim ve muhtevâsındaki birkaç dikkat çekici husûsa da işâret edelim. 1853-1903 yıllarını ihtivâ eden “Kapadokya'daki Amerikalı Misyonerlerin Bilinmeyen Tarihi” ismiyle Prof. Dr. Mehmet Şahin Bey'in tercüme ettiği Wilson Amos Farnsworth'un notlarından oluşan eser,² misyonerlik faaliyetlerinin Anadolu'daki seyri ve gidişatı üzerine takip edilebilecek en değerli kaynaklar arasında sayılabilir. Tek başına bu eserde verilen bilgilerin sıralanması veya değerlendirilmesi bile başlı başına bir makale konusu olacağı için biz sâdece belli bölümlere işâret etmekle yetinelim. Eserin özellikle yoğunlaştığı kısım, American Board kısaltması ile verilen 1810 yılında kurulmuş American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) (Yabancı Ülkelerde Görevli Amerikalılar Örgütü)'un, özellikle 1850'li yıllardan itibaren sekiz bölgeye ayrılan Osmanlı coğrafyasındaki misyoner bölgeleri içerisinde birinci bölgede bulunan, Edirne, Trabzon, Sivas, Kayseri, Konya, İzmir arasını kapsayan Batı Türkiye Misyonu (Western Turkey Mission)'dur. Sağlam bir Türkçe ile tercüme edilen eserin Kayseri'deki Misyoner Faaliyetleri (35-37), İlk Misyonerlerin Kayseri'ye Gelişyle İlgili The Missionary Herald Dergisinde Yayımlanan Haber ve Mektuplar (39-47), Birinci Bölüm (53-58, 60-67, 77-78, 89-90, 94-95, 98-99, 111, 114-116), İkinci Bölüm (122-125, 127, 150-151, 159-160, 166-167, 173-175, 188-190, 192-193, 199, 205, 211-213, 237-238, 245, 263) ve verdiğimiz sayfalarında bulunan rapor, mektup vb. şeklindeki bilgiler, özellikle Talas ve civârı ile doğrudan alâkalı ve çok önemli mâlumât olarak kaydedilmeli. Bunlardan “Sağlık Hizmetlerinin Durumu” başlığı altında verilen 1903 tarihli mektubu buraya alalım ve özellikle sağlık faaliyetleri ile neyin amaçlandığını bir kez daha ilgililerin nazarına sunalım: *“Evangelik faaliyetlerinin bir dalı olarak hastane hizmetlerinin müspet ve muazzam etkisi yıllar geçtikçe çok daha iyi anlaşıldı. Hastalar, zengin ve fakir, üst ve alt tabaka ve neredeyse her tür dini inanca mensup her sınıf insandan oluşuyordu. Farklı koşullardaki günlük ibadetler ve zaman zaman yapılan dini ayinler derin bir alaka uyandırıyor. Ayrılırken her hastaya birer İncil hediye ediliyordu. “Benim sözüm boşa gitmeyecek” diyenin kim olduğunu biliyoruz. Bekâr Bayan Cushman, hastanedeki çalışmalarına ilaveten, bazı yerli hemşirelerle birlikte Talas'taki hastaları ve fakirleri ziyaret etmek suretiyle çok hayırlı işler yaptı. Çoğu zaman Germir'e haftalık ziyaretler yapıldı ve dini ayinler icra edildi.*

Dr. Dodd'un mütevelli heyete verdiği rapora göre bu yıl 399 ameliyat yapıldı. 720 tanesi evlerde olmak üzere toplam 4.604 vakaya tıbbi müdahalede bulunuldu. Bunların hepsi Talas'taydı. Nisan'da Kayseri'de bir dispanser açıldı ve böylece bu faaliyetler genişletildi. Doktor haftada bir gün, Bekâr Bayan Cushman ile doktorun yardımcısı haftada iki gün oraya gidiyor. Sekiz ayda

² Bk. Farnsworth, 2018.

orada bakılan hasta sayısı 2.276 kişiyi buldu ve böylece yıllık toplam sayı 6.880 kişiye ulaştı. 2.589 dolar hasılat elde edildi, dolayısıyla mali bakımdan iyi bir yıl oldu. Eğer doktor, yıllık toplantıya katılmak için bir ay süreyle buradan ayrılmıyaydı ve harp şayiaları çıkmıyaydı bu yekûn çok daha fazla olabilirdi. Bu faaliyet dalının durumu hiçbir dönemde bu yılın sonundaki kadar parlak görünmemiştir.” (Farnsworth, 2018: 263)

Wilson Amos Farnsworth'un bağlı olduğu (ABCFM) isimli misyoner teşkilâtının Talas'a gönderdiği elemanlardan biri de Dr. Warren H. Winkler'dir. Bugün Talas'a bağlı belli köylerde 1959-1967 yılları arasında özellikle aile planlaması üzerine çalışmalar yapan misyoner Dr. Warren H. Winkler,³ Talas ve civârı hakkındaki sosyolojik ve ekonomik yapı hakkında bilgi veren önemli kaynak kişiler arasında sayılabilir. Orijinal ismi “Two Doctors On One Journey” olan ve Türkçemize “İki Doktor Bir Yolculuk” adıyla tercüme edilen eserin ön sözünde Dr. Winkler, Talas ve köylerine dair önemli hâtıralar barındıran bu çalışmasının gâye ve hikâyesini de vermektedir: “*Bu gerçek bir hikâyedir; iki farklı kaynaktan -1959 ile 1967 yılları arasında tuttuğum günlük tıbbi kayıtlar ve hatıralarım- yararlanılarak elli yıl sonra yazıya dökülmüş, olabildiğince gerçek bir hikâye.*

Söz konusu “Yolculuk”, yirmi köyden oluşan topluluğun tıbbi gereksinimlerini ve taleplerini karşılamak için bu kadim mesleği kendi arayışları doğrultusunda icra ederken dost olan, farklı kültürlerden, farklı eğitim düzeylerindeki iki kişinin yolculuğudur.

Bu hikâye son tahlilde köy hayatının, mesleki başarıların, konulan hedeflere ulaşmanın verdiği tatminin, takım çalışmasının, dostluğun; gelgelelim aynı zamanda da, dünyanın başka bir bölgesinde olsaydık, daha iyi sonuçlar alabileceğimizi bilmenin verdiği mesleki huzursuzluğun da bir muhasebesidir. Çıkış noktası ise tuttuğum kayıtlardır.

Okuyacaklarınız aynı zamanda, bu ortak misyon üzerine kurulmuş, karşılıklı saygıya dayanan, her birimizin diğerinin kültürüne, bilgisine ve yeteneklerine açık olduğu, aynı zamanda kendi sınırlarını bildiği bir ilişki üzerinedir. Her hastanın kendine özel sağlık sorunlarını çözmeye yardımcı olma konusunda, kişisel dostluk ve ortak ilgi esas alınmıştır.” (Winkler, 2014: 13) Bugün Talas'ta Erciyes Üniversitesi Misâfirhânesi'nin hemen yanı başında bulunan Talas Kliniği hakkında, Winkler şöyle söyler: “... her hastanın ve hastalığın tedavi edildiği genel bir klinikti. Hastalar genellikle bölgemizde

³ Dr. W.H. Winkler, “1955'te Michigan Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi ve Chicago'da genel cerrahi ihtisası yaptı. 1958-1966 yılları arasında (bu kitapta anlatılan) Talas Kliniği'nde çalıştıktan sonra Türkiye'de kalarak Muş ve Kars'taki halk sağlığı projelerini yönetti ve Sağlık Bakanlığı'na danışmanlık yaptı. 1968 yılında İstanbul'daki Amerikan Hastanesi başhekimliğine getirilen Winkler, 1994'e kadar yürüttüğü bu görevi sırasında hastanenin yatak kapasitesini ve sağlık personeli sayısını artırarak koroner yoğun bakım, göz kliniği, patoloji, mikrocerrahi gibi birimler ekledi. Halen aynı hastanede danışman olarak çalışan Winkler özellikle Türkiye kırsalında aile planlaması ve koruyucu hekimlik alanlarında öncü projeler başlatmıştır. 1969'da Amerikan Hastanesi'nde kurduğu Aile Planlaması Merkezi hâlâ faaldir.” (Winkler, 2014: 1)

bulunan yirmi köyden geliyordu ve bu hastalara öncelik tanınıyordu. Hastalarımızdan kliniğimizdeki özenli bakımı öğrenen ve daha uzak yerleşim birimlerinden gelenler de vardı. Ancak bu durum bazen iyileştirme gücümüzün abartılmasına ve gerçekçi olmayan beklentilere yol açıyordu. Her ne kadar diğer yerleşim birimlerinden gelen hastaların şevkini kırmaya çalışsak da, onları anlamaya çalışıyor ve sadece o gün muayene etmeyi kabul ediyorduk. Yaklaşık yüz km yol kat edip, belki de bütün bir gününü bize ulaşmaya çalışarak geçiren bu insanların, mütevazı imkânlarımızdan, bilgi ve ilgimizden yararlanmaları gerektiğini düşünüyorduk.” (Winkler, 2014: 16) Zamantı bölgesi insanının çok iyi bildiği bu hastane ile ilgili bilgiler tabii ki sâdece Winkler'in aktardıklarıyla bir değer ifade etmez. Anne babası bu bölge köylerinden olan bir Türk olarak insanlarımızın (muhtemelen Dr. Dodd ile alâka kurarak) “Tatlar” diye bildiği bu hastaneye gelmek için ne zorlukları göğüslediğini, büyüklerimizden çokça dinlemişliğimiz vardır.

Winkler'in verdiği bilgilere göre klinik, 1880'den önce açılmıştır.⁴ Kendisinden önceki Dr. William Nute, Dr. Will Dodd ve Dr. Hass da hastaların ayrıntılı hikâyelerini, laboratuvar bulgularını, tanı ve tedâvîyi içeren eksiksiz hasta kayıt sistemini kullanmışlardır. Winkler'in anlattığına göre, “Hasta kayıtları öncelikle köy, daha sonra aile bazında tutuluyordu. Bir hasta geldiğinde, devamlılığı sağlamak için, daha önceden tedavi edilmiş olan akrabalarının ve çocuklarının durumu da soruluyordu. Bu yaklaşım dünyada tek olmamakla birlikte, birinci basamak sağlık hizmetlerinin ayırıcı özelliğidir ve sadece disiplinli, kendini adanmış ve devamlılığı olan çalışanlarla yürütülebilir. Bizim uygulamaya çalıştığımız model de buydu.” (Winkler, 2014: 17)⁵ Yine o, “Bu belgenin amacı, elli yıl önce, bir hekim ve sağlık çalışanı olarak karşılaştığımız zorlukları sizlerle paylaşmaktır. Tıbbi bir belgeden çok kişisel bir anlatı olarak kaleme alındığından, tıbbi gözlemlerimiz kadar, duygusal ve kişisel tepkilerimizi de içermektedir.

Belli bir zaman dilimi içinde çalıştığımızdan, günde sadece otuz hasta kabul ediyorduk. Kliniğe gelebilmek için kullandıkları ulaşım yöntemlerinin ilkelliğini dikkate aldığımızda, bu olağanüstü çabalarını takdirle karşıladığımızdan, her hastaya yeterli zamanı ayırabilmek için en adil yolun bu olduğunu düşünüyorduk. Yürüyerek ya da ailesi ve komşuları tarafından sedye üzerinde taşınarak getirilen hastaların yanı sıra, ulaşımında eşekler, atlar, yük arabaları, at arabaları, kızaklar, kamyonlar ve eski bir otobüsten de yararlanılıyordu.

Ayrıca, otuz hastanın muayenesi bittikten sonra, zaman kalırsa yatalak ve ağır hastaları görmek için köy ziyaretleri yapıyorduk. Kapıda hastaları ayırma işlemini yapan Tohtur Salih acı çekenleri ve ağır hastaları bulma konusunda oldukça başarılıydı ve bu hastalara hemen gerekli tedavi

⁴ Ayrıca bk. [Talas Hastanesi ve Kliniği.pdf \(talasamerikankoleji.com\)](https://www.talasamerikankoleji.com), [TALAS AMERİKAN KOLEJİ - TALAS AMERİKAN HASTANESİ / KLİNİK - TALAS AMERİKAN HASTANESİ / KLİNİK \(talasamerikankoleji.com\)](https://www.talasamerikankoleji.com)

⁵ Ayrıca bu model hakkında daha geniş ve sağlam bilgi için bk. Farnsworth, 2017.

uygulanıyordu.” (Winkler, 2014: 17-18) cümleleriyle 1959-1967 yılları arasındaki ulaşım imkânları hakkında da bizlere bilgiler sunmaktadır.

Babası o yıllarda Bünyan'a, bugün Talas'a bağlı Koççağız köyü, annesi Elbaşı nâhiyesinin köklü ve üstelik kamyon, otobüs sâhibi olan ilk âilelerinden birine mensup bir insan olarak bu seyâhatleri ve çekilen sıkıntıları, büyüklerimden çokça dinlediğimi, naklen de olsa o yıllara şâhit olduğumu ifâde etmeliyim. Dr. Winkler'in yanında bulunan ve hastalara yardım konusunda çok mâhir bir kişi olduğu sık sık vurgulanan Tohtur Salih (Tokgöz), 1921 yılında o zamanki adı İsbile (kitapta İşbile şeklinde kayıtlı), şimdiki adı ile Başakpınar'da doğmuş, İstiklâl Harbi'nde şehit düşen babasından geriye mal mülk kalmadığı için, annesi ile kıt kanâat geçinerek hayâtını idâme ettiren tipik bir Anadolu köylüsüdür. “Salih okula başladığında ayakkabıları yokmuş. Sadece koyun yününden örülmüş kalın çoraplar ve çorapların üzerine nalın giyiyormuş. Kış ayları soğuk, çamurlu ve karlıymış.” (Winkler, 2014: 24) Zannedilmesin ki bu yoksulluk sâdece Tohtur Salih'in başındadır. O yıllardan yakın zamanımıza kadar Anadolu köylüsünün kaderi, üç aşağı beş yukarı yukarıda anlatılan hikâyedeki gibi sıkıntılarla doludur. Bu husus, memleketimizin nereden nereye geldiğini hatırda tutmak, hâli ve geleceği daha iyi görmek ve anlamak için gerekli. Bizimki, “Askerliğini sıhhiye bölümünde yaptığı için, köyde Tohtur Salih olarak anılmaya başlamış. Önceleri biraz tebessümle olsa da, kısa süre içinde bütün köy halkı her tür sağlık sorununu ona danışmaya başlamış. Doğrusu, sağlık alanında köydeki en bilgili kişi oymuş ... 1945 yılında, bölgenin en büyük şehri olan Kayseri'de yapılan Sümerbank tekstil fabrikasının inşaatında inşaat işçisi olarak çalışmaya başlamış. Köyden arkadaşlarını da yanında götürerek fabrikada iş bulmalarına yardımcı olmuş. Ağustos ayındaki hasat mevsimine kadar orada çalışan Salih ve arkadaşları o dönemde istifa ederek hasat için köye geri dönmüşler. Şehirde yaşayan biri bu insanların düzenli bir işe değil de ekinlerine bağlı kalmalarını garipsebilir.” (Winkler, 2014: 28) Tohtur Salih, “... kendine özgü, iyi sır saklayan ketum bir insan olarak tanınıyormuş. Köylüler ona çok güvenirmiş. İster kaza sonucu, ister kasten olsun, ateşli silahla yaralananları tedavi eder ama yetkililere ihbar etmezmiş. Siyasi partiler arasında düşmanca rekabetin yaşandığı ve bir askeri darbe ile sonlandığı on yıllık zaman diliminde, her iki partiden (CHP ve DP) yaralıları tarafsız bir şekilde tedavi etmiş. Hasta görmek için geceleri, dağlarda tek başına korkusuzca yol kat etmiş, ancak evinde, etrafında hep birilerinin olmasını istemiş.” (Winkler, 2014: 29)

Anlaşıldığı kadarıyla Anadolu topraklarının yanık bağrından çıkmış bir bilge kimliğine bürünen Tohtur Salih'in yaşadığı ibretlik bir hâtıra veya hikâyeyi de oğlu İhsan'ın ağzından dinleyelim: “Bir gece sabaha karşı saat ikide bir köylü gelip Salih'i uyandırmış. 'Kalk da benimle birlikte evime gel. Çocuğum hasta, durmadan ağlıyor.' O sırada kendisi hasta ve halsiz olan Salih 'Çocuğum buraya getir.' demiş. Adam küfürler ederek gitmiş. Salih'in oğlu, 'Ardından gidip onu dövmek istedim.' diyor. Fakat, babası, 'Bırak gitsin oğul, geri gelecek.' demiş. Gerçekten de adam kısa bir süre sonra hasta çocuğuyla geri gelmiş. Salih bir işne yapmış ve nihayet çocuk ağlamayı kesmiş. Çok memnun kalan adam evine

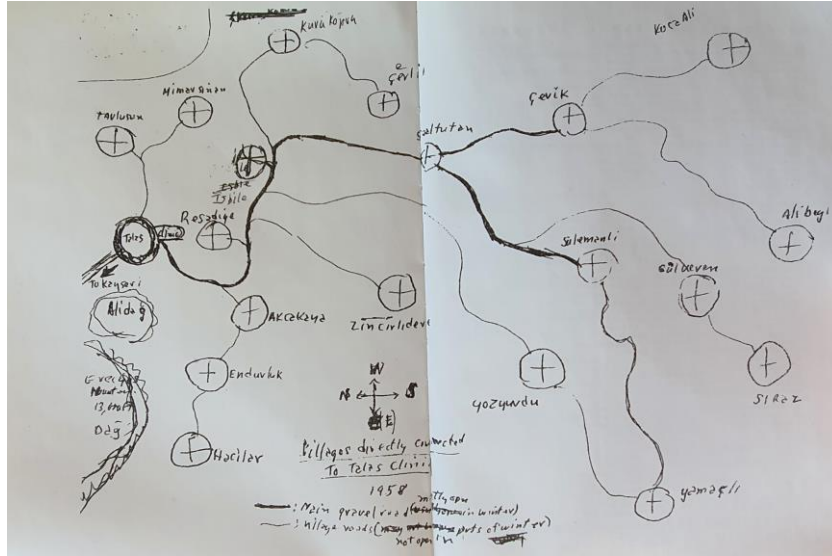
dönmüş. Salih, 'Bak oğul, adam bana söyledikleri için mahcup oldu, fakat ben onun oğlunu tedavi ettiğim için mahcup olmadım.' demiş." (Winkler, 2014: 29)

1956 yılında Talas kliniğine gelen Dr. Winkler, Tohtur Salih'in nâmını duyar. Bir müddet sonra Salih rahatsızlığı sebebiyle Talas kliniğine gelince Winkler ile tanışır ve aralarında halk sağlığı menfaatine dayalı sağlam bir alâka kurulur.

Gelelim Dr. Winkler'e... Talas Kliniği'nde doktorluk yaptığını anladığımız Winkler, kendi cümleleri ile aslında hangi maksatla ve ne için burada bulduklarını da üstü kapalı sayabileceğimiz bir üslûpla ifâde ediyor: "Temmuz ayında evimizi kapattık. Bütün mobilyalarımızı sattık ve Türkiye'ye gitmek üzere valizlerimizi hazırladık. Ama önce, Harvard Üniversitesi'nde mola vererek sekiz hafta yoğun Türkçe dersi aldık. Bu, anne sütüyle beslendiği için, her gün sekiz saat süren dersler boyunca yanımızda olan Desiree için de geçerliydi. Eylül ayında üç kişilik Winkler ailesi ve hemşire Beth Miller'dan oluşan ekip gemiyle Atlas okyanusunu geçerek İtalya'ya, Napoli'ye ulaştı. Burada on üç gün boyunca İstanbul'a gidecek bir Türk gemisinin gelmesini bekledik. Uçak ekonomik misyon yolcuları için çok pahalıydı. İstanbul'daki ilk görevimiz yanımızda getirdiğimiz on altı büyük sandığı gümrükten çekmekti. Bu tam iki haftamızı aldı. İçlerinde dört misyon okulu, bir hastane, bir yayınevi ve tabii ki gideceğimiz köydeki klinik için malzemeler vardı. / ... Bir sonraki adım aileyi, iki ay daha dil dersi alacağımız İzmir Amerikan Kız Koleji'ne götürmekti. Ailenin işi rast gidiyordu ve Desiree büyüyordu, artık sekiz aylık olmuştu. Nihayet klinik evimize yerleşmek üzere **Talas'a** gönderildik." (Winkler, 2014: 42-43)

Görüldüğü üzere, Dr. Winkler, Türkiye'ye hangi amaçla gönderildiği veya geldiği husûsunda son derece siyâsî bir dil kullanmaktadır. Her ne kadar Talas ve çevresindeki köylerde toplum sağlığı esaslı bir vazife icrâ etseler de esas amaçlarının misyonerlik olduğunu, ancak ehli olan kişilerin anlayabileceği bir dil ile işâret etmektedir. Winkler'in bağlı bulunduğu misyoner okulunun ilgilendiği 20 köy bulunmakla beraber, bunların isimlerinden bahsetmeme konusunda özel bir gayret sarf ettiği görülmektedir. Köyler, genellikle, uzak, yakın, dağ köyü, başka bir köy, bu köy, her köy gibi basit sıfatlarla tarif edilip isimleri geçiştirilmektedir. Eserin içerisinde çokça sayılabilecek fotoğraflardan bu köylerin hangileri olduğu da kolay kolay anlaşılacak gibi değildir. Winkler, buldukları kliniğin (Talas) yerini de garip bir şekilde "köy" veya "bizim köy" diye nitelemektedir: "Ancak kitaptan öğrendiğim Türkçemle **Talas köyü** kliniğine ilk kez geldiğimde, beni uzun yıllardır **misyonerlik** yapan kıdemli hemşire Isabel karşıladı." (Winkler, 2014: 91) Bu, Talas'ın o zamanki nüfûsuna göre küçüklüğünden midir, Winkler'in Talas'ı nasıl gördüğüyle mi ilgilidir ya da başka bir sebebi mi vardır? Bilemiyoruz. Winkler'in ismini açıkça verdiği köyleri şöyle sıralayabiliriz:

Kuruköprü, Ürgüp, Pınarbaşı, Keban, Sakaltutan,⁶ İşbile (Başakpınar), Cerlik, Cebir, Gülcük, Kepez. Eserin son sayfalarındaki elle çizilmiş kabataslak bir haritada ise şu köylerin ismi, coğrafi konumları da gösterilerek verilmektedir: Reşadiye, İsbile, Tavlusun, Mimarsinan, Kuruköprü, Çerlik, Çevlik (haritada Çevik), Koca Ali,⁷ Süleymanlı, Gülveren, Ali Bey, Şiraz, Yamaçlı, Yozyurdu, Zincilidere, Akçakaya, Endürlük, Hacılar.



Dr. Winkler'in kendi çizimi harita (Winkler, 2014: 244-45)

Talas kliniğinde tedavi için herhangi bir ücret alınmadığı zannedilmesin. Winkler'in tuttuğu günlüklerde açıkça belirtildiği üzere her tedavi için belli bir ücret söz konusudur. Eserde, o yıllarda 1 USD = 3 TL olarak belirtilir ve sünnet için 1 sent alındığı, Baker kistinin çıkarılmasının ise 1 dolar bedel karşılığı olduğu kaydedilir. Bugünün rakamlarıyla bunların ekonomik karşılıklarını düşünmek tabii ki çok da kolay olmasa gerek. Fakat köylülerimizin bu ücretleri ödeyecek nakitleri de çoğunlukla bulunmadığı için borçlarını takas usûlü ile ödediklerini öğreniyoruz: Kürtaj için bir tavuk, bir kap yoğurt, birkaç yumurta, bir sepet üzüm, köy ekmeği, el halısı, bir teneke peynir, buğday veya arpa... O yıllarda iyi bir marangozun günlük ücreti 6 Türk lirası yani, 2 Amerikan dolarıdır. Winkler'in şu tespiti göğüs kabartıcı: "Köylüler daima nazik, minnettar ve misafirperver. Kırsal alanda yaptığım bu

⁶ "Cipi çıkardık ve yaklaşık bir saatlik bir yolculukla ulaştığımız köyünden (İsbile=Başakpınar) Tohtur Salih'i de aldık. Kar yağınları arasında, araçla bir saat daha ilerledik. İngiliz antropolog Paul Sterling'in on yıl kadar önce Anadolu çalışmasını yürüttüğü köy olan Sakaltutan'a gidiyorduk." (Winkler, 2014: 131)

⁷ Haritadaki bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Koca Ali şeklinde kaydedilen bu köy, bugün Talas'ın Bünyan ilçesi sınırında kalan ve bu satırların yazarının da baba köyü olan Koççağız olmalıdır. Koca Ali veya Koççağız'ın, eser boyunca, bu, uzak, yakın gibi sıfatlardan biri ile anılan köylerden hangisi olduğunu tespit etmek mümkün görünmemektedir.

tür gezilerde kendimi her zaman rahat ve güvenli hissettim.” (Winkler, 2014: 129) Türk toplumu ve özellikle köylülerimiz, kadınlarımız ile ilgili kabul edemeyeceğimiz kasıtlı iddiâları, uzun uzun tartışmak mümkünse de sâdece zikrederek geçiyoruz.⁸

Eser boyunca gerek Talas Amerikan Koleji'nde ve gerekse klinikte çalışan misyonerler ile ilgili de övücü ve çok kısa sayılabilecek bilgiler verilmektedir. Örnek olması için Dr. Winkler'in eşi Mary Lou Winkler (öğretmen) ile ilgili bilgilerden bir parçayı alıyoruz: “*Ev kadını, anne ve Talas Kolejinde öğretmen. Ayrıca, köylerdeki temel eğitim ihtiyaçlarını görerek boşluğun doldurulmasına yardımcı olmaya çalıştı. Mary Lou, Talas Koleji'nde okuyan ayrıcalıklı şehir çocuklarının, çevremizde bulunan köylerdeki çocukların eğitimleriyle ilgili sorumluluk almaları konusunda çalışmalar yaptı... / Mary Lou ayrıca, Talas Koleji'nde Fen Bilgisi dersleri verdi ve köylerde gezici Ana Çocuk Sağlığı klinikleri ile Aile Planlaması kliniklerinin kurulmasına yardımcı oldu.*” (Winkler, 2014: 95-96) Klinikte görev alan civar köylerden olduğu da belirtilen gayr-ı müslim Kaleliya ve Zaruhi hanımları da özellikle zikretmek gerekir. Son olarak, Hristiyan olmak isteyen ve Dr. Winkler'in özellikle bahsettiği gönüllü Atilla'yı da hatırlatalım da kliniğin esas görevleri hakkında ehlinin basîretine lüzûm eden mâlumâtı da arz etmiş olalım.⁹

Her ne kadar alıntılar yaptığımız Winkler'in bu eserinde doğrudan doğruya ya da açıkça bu klinik veya okulda ne yapıldığı belirtilmese de biz elimizde bulunan bazı resmî kayıt ve kaynaklardan sâdece şu kısa açıklamayı alalım: “*Resmî adı Talas Amerikan Orta Okulu (Talas American School for Boys)'dur. 1889 yılında Amerikalılar tarafından misyonerliği yaymak için yaptırılmıştır. Ülkemizde 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren okullar ve hastaneler aracılığıyla misyonerlik faaliyeti yürütülmüştür. Belirli bir mezhebe bağlı olmayan Amerikan misyoner örgütü ABCFM (American Board of Commissioners for Foreign Missions) Amerika dışında birçok farklı ülkede faaliyet göstermiş, 1820 yılından itibaren ise Osmanlı Devleti'nde misyonerlik çalışmalarını başlatmıştır. Bu okul Türkiye Cumhuriyeti maarif sistemi içinde yer almadan önce, 1870'li yılların başında, Amerikan misyoner örgütü ABCFM tarafından Talas'ta, Ermeni ve Rum çocuklara yönelik olarak önce kız, ardından da erkek okulu olarak ilkokul/ortaokul düzeyinde kurulmuştur. Bu sistem içinde Talas Amerikan Koleji'nin kuruluş tarihi ise 1889 olarak kabul edilmektedir.*”¹⁰

Tabii ki hâtıralar hep misyonerlerden veya azınlıklardan olacak değil. Talas ve Zincidere ile ilgili kıymetli hâtıralardan biri de Ziya Müezzinoğlu'na âittir. 1921 doğumlu Ziya Müezzinoğlu'nun “İki Türkiye Anılar”¹¹ ismiyle

⁸ Bk. Kadın Sağlığı bölümü, 167-181. Bu kısımdaki özellikle kadınlarımıza dair değerlendirmeler, Paul Stirling'in çalışmalarıyla mukâyese edilip ayrıca değerlendirmeye tâbi tutulmalıdır.

⁹ Atilla hakkında ve Atilla'nın Winkler ile arasında geçen konuşmalarla Hristiyan sembolizmine boğulmuş 'Anne ve Çocuk' isimli resmine dair bk. (Winkler, 2014: 98-99)

¹⁰ <https://www.kayseri.bel.tr/projelerimiz/talas-amerikan-koleji-restorasyon>

¹¹ Bk. Müezzinoğlu, 2016.

kitaplaştırılan hâtıralarının başlangıcı, Talas ve Zincidere'yi konu edinir. İlkokul yılları Zincidere'de geçmiş olan Müezzinoğlu'nun ifadelerine göre: "Kayseri ulemasından Kuşçulu Hüseyin Efendi Hoca diye tanınan dedem, İstanbul'da eğitim gördükten sonra Kayseri Medresesi'nin kurucuları arasında yer almış bir müderris idi... / Kayseri'de Dabaklar Önü mahallesinde dünyaya gelmiş olan babamın ailesi de Yeşilhisar kökenlidir. Yeşilhisar'da Mâzinzade (Müezzinoğlu) diye tanınan aile Kayseri'ye gelince, Talas yolu üstündeki kümbetin bitişiğindeki eve yerleşmiş. O nedenle 'kümbetli ev', aile evi olarak bilinir... Daha sonra biz aileden ayrılarak Hasinli mahallesine taşındık. Babam o sırada Kapalıçarşı'da bir ortağı ile deri ticareti yapıyordu. Ortaklık birkaç yıl kadar sürdü. Fakat ortağıyla yaşadığı bir anlaşmazlık sonucu işinden ayrılan babam yeni bir iş kurmak durumunda kaldı. Bu nedenle Zincidere'ye taşındık. Babam burada Köy Muallim Mektebi'nin arabacısıydı; okulun arabasıyla personeli taşıyordu.

İlkokula Zincidere'de başladım ve orada tamamladım. Zincidere anılarıma geçmeden önce, o bölgeyi kısaca tanıtmak sanırım yerinde olur. Bugünlerde nüfusu 3 bini geçmiş bir belde olan ve belediye örgütüne sahip bulunan; Kayseri'yi 17 km. ve Talas'a 12 km. mesafedeki Zincidere'de 1924 öncesi 650-700 hane Ortodoks; 50 hane kadar da Müslüman Türk aile, yüzyıllar boyunca bir arada dostça yaşamışlar. Kayseri'ye 5 km. uzaklıktaki Talas, karma bir yerleşim merkezimiş ama Zincidere, bir Ortodoks köyü ve önemli bir yerleşim merkezimiş. Zincidere'de o zaman bir papaz yetiştirme okulu ve bir yetimhane varmış. Benim okuduğum okul da eski bir kiliseydi.

Doğal yapısından kaynaklanan "Zincidere" adının, kesin olmamakla beraber, zamanla "Zincidere" olarak söylenmeye başlandığı tahmin olunuyor. Kapadokya bölgesinde olması; Hititlerin üç önemli ticaret yolundan biri olan Boğazköy-Malatya yolu üzerinde bulunması bu yöreyi ilk çağlardan beri ticaret merkezleri arasına sokmakla kalmamış, büyük dinler için de önemli yerleşim yerlerinden biri haline getirmişti. Eldeki bilgilere göre, çoğunluğu hali vakti yerinde kimseler olan Ortodokslar ağırlıklı olarak bahçe tarımıyla uğraşırlarmış. Özellikle de dokumacılıkta kullanılan sarı boya için hammaddesi olan, adına "cehri" denilen küçük meyveler veren orta boylu cehri ağaçları yetiştirmede ve cehrilik oluşturmada yoğunlaşmışlar.

Türkler ise küçük ölçekli tarım ve hayvancılık işlerinin dışında Rumların bağlarında, bahçelerinde işçi olarak çalışmışlar. Lozan'dan sonraki mübadele sürecinde Ortodokslar göç edince, yerlerine 80 hane kadar Batı Trakya'dan gelen göçmen Türkler yerleştirilmiş. Biz geldiğimiz zaman ise Zincidere artık bir Türk köyü olmuştu. Halkı, yerleşim koşullarına uyum sağlama aşamasındaydı.

Bitişimizde Akçakaya köyü vardı; evleri ve genel görünümüyle Zincidere'ye göre yoksul bir köydü. Akçakaya insanları da tüm köylüler gibi tarımla uğraşıyorlardı; ama yeterli tarım arazisi olmadığından, çoğu zaman çalışmak için Çukurova'ya gidiyorlardı. O dönemde buna "Çukur'a gidiş" denirdi. Özellikle yaz aylarında birisi için "nerede?" diye sorulduğunda, yanıt genellikle "Çukur'da" olurdu. Bunun anlamı, sorulan kişi Çukurova'ya çalışmaya gitti

demekti. Sonradan tanıştığımız Sabancı ailesi de komşu Akçakaya kökenlidir. Köyün girişinde geniş bahçeli, büyük evleri vardı. Baba Ömer Sabancı, Akçakaya'dan Çukurova'ya gidip güç koşullarda başarılı çalışmasıyla çocuklarını bildiğimiz noktaya taşıma başarısını göstermiş örnek bir kişi [olarak] bilinir.

O dönemde Kayseri çevresinde Türkler ile Hristiyanların birlikte yaşadığı başka yerleşmeler de vardı. Bunların başında, o zaman bir nahiye iken şimdi ilçe olan **Talas** gelir. Merkezi bir konumda olan Talas'ta Amerikalı misyonerlerin 19. yüzyılda kurduğu bir kolej de bulunuyordu. Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar orta dereceli yatılı misyoner okulu olarak faaliyet göstermiş, Lozan Antlaşması sonunda misyoner olma statüsü değiştirilmiş ve o yıllarda Amerikalı eğitimcilerin idaresinde yabancı bir okul konumuna getirilmişti. Bu şekilde, uzun süre "Talas Amerikan Koleji" adıyla eğitime devam eden kolej, bir süre sonra kapandı." (Müezzinoğlu, 2016: 18-20)

Ziya Müezzinoğlu, bilindiği üzere Kayseri'nin önemli siyaset adamlarındandır. 1972-1990 yılları arasında Kayseri senatörü ve milletvekili olarak hizmet ettiği gibi Maliye Bakanlığı görevi de yapmış olan Müezzinoğlu, rahmetli dedem Şuayip Büyükelbaşı ve babam Mithat Kılıç'la da yakın dostlukları bulunan siyasetçilerimiz arasındadır. Ziya Bey'in anılarında, zeki ve görgülü bir devlet adamının önemli tespitleri ile karşılaşırız. Yukarıda yaptığımız alıntılar, aslında Talas ve Zincidere için küçük bir özet şeklindedir. Merak edenler için bu güzel "Anılar" kitabından Talas, civârı ve özellikle Zincidere ile ilgili olan kısımdan bir parça daha alalım: "*Kayseri'nin güney mahallelerinde oturan Ermenilerin, ünlü Kayseri pastırma ve sucuk işletmelerinin ilk kurucuları oldukları bilinir. Aşağı Kayseri'deki Cırlavuk köyü, Büyük Usta Mimar Sinan'ın köyüdür. Amerikalı ünlü yönetmen Elia Kazan'ın ailesi de yine aynı yöredeki Germir köyünde yerleşikmiş. Çocuk yaşta ailesiyle Amerika'ya göç eden Elia Kazan ile yıllar sonra Ankara'da tanıştık ve kısa zamanda aramızda yakın dostluk oluştu. Bu konuda son olarak şunları da ekleyelim. İstiklal Savaşı'nda Yunan ordusunun esir düşen başkomutanı Trikopis ile dört general arkadaşı ve üst rütbeli subayların da bir süre Talas dolaylarındaki kamplarda kaldıkları bilinir. Türk Ortodoksları Patrikhanesi de Zincidere'de kurulmuştu.*"¹² (Müezzinoğlu, 2016: 21)

Ziya Müezzinoğlu'nun "Anılar"ında "Zincidere Evleri" başlıklı kısımdaki sağlam bir gözlem ve tespiti dayalı bilgileri de almasak olmaz diye düşünüyoruz: "*Oldukça eski bir yerleşim merkezi olan Zincidere'ye*

¹² "Son zamanlarda bu konuda yapılan araştırmalara göre Kurtuluş Savaşı sırasında kendilerinin Türk kökenli olduklarını ileri süren, Karamanlılar adıyla anılan (halk arasında Rum olarak bilinen) Ortodokslar, Papa Eftim'in başkanlığında Zincidere'de toplanmışlar ve Kurtuluş Savaşı'nı destekleme, Fener Patrikhanesi'nden ayrılma ve Türk Ortodoksları Patrikhanesi'ni kurma kararı almışlardı. Alınan kararı uygulamakla kalmamış, bir de Zincidere'de Anadolu'da Ortodoksluk Sedası adıyla haftalık bir gazete yayınlamışlar. Gazetenin başlığının altında "Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Tabi Umum Anadolu Türk Ortodoksları Kilise Kongresi'nin Mürevvici Efkarıdır" yazıyordu. Gazetenin Kayseri'de bir satış yeri de vardı. Öteki Türk Ortodoksları gibi Zincidere halkı da Ortodokslarıyla, Müslümanıyla Kurtuluş Savaşı'na hizmet etmişti."

taşındığımızda, mevcut evlerin nerede ise tamamı 19. yüzyılın ortaları, 20. yüzyılın başlarında yapılmış; çoğu iki ya da üç katlı; sağlam; belli mimari özelliği olan evlerdi. Evlerin çoğu 'Yontu Taşı'¹³ denilen taşlarla yapılmıştı ki bugünkü ytong taşlarına benzer bu taşlar, Erciyes'in yanardağ olduğu dönemde oluşmuştur. Köyün sokakları oldukça düzgündü. Asıl hayret edilecek olan şey, o zamanın köyünde yeraltı su tesisatı olmasıydı. Evlerin içinde akarsu yoktu; ama kapıların önünden üstü kapalı arkaların içinde akıp giden köy suyu, hem içme hem de kullanma suyu olarak kullanılırdı.

Biz köyü sevmiş ve çabuk uyum sağlamıştık; ama Trakya'dan mübadele çerçevesinde köye gelmiş olanlar bir türlü uyum sağlayamamışlardı. Bu durum, aslında onları yerleştirme konusundaki büyük hatadan kaynaklanıyordu. Köyün Rumelili yeni sakinleri, geldikleri yerde tütün tarımı yapıyorlarmış. Zincidere gibi rakımı bin yüz metre olan böyle bir yerde tütün tarımı yapma olanağı yoktu. Zincidere'de tarla ve bahçe tarımı yapma olanakları vardı; ama onlar bu tür tarımı bilmiyorlardı. Bu nedenle bir türlü uyum sağlayamadılar ve tek tek köyü terk etme yoluna gittiler. Evlerini sattılar ve bunları çoğunlukla komşu köy olan Reşadiye'den Akçakaya'dan gelen insanlar satın aldılar. Bu olayın acı tarafı ise, evlerin yeni sahiplerinin bu güzel evleri olduğu gibi kullanmak yerine çoğunlukla bunları yıkıp taşlarını götürmüş olmalarıdır. Zincidere'de bizim yerleştiğimiz ev de bir Rum eviydi ve benim çocukluk dönemimde yaşadığımız evlerin kuşkusuz en güzeliydi. Zemini de sayarsak üç katlı güzel bir taş binaydı. Zemin katta mutfak ve geniş tandır evi ile hazan evi¹⁴; zeminin üstündeki katta üç büyük kışlık oda; en üst katta da yazlık odalar vardı. Yazlık odalardan manzarası en güzel olanı babama aitti. Sedirin hemen arkasındaki duvarda bağlaması asılı dururdu. Babamın zaman zaman saz çaldığını hâlâ hatırlarım. En çok seslendirdiği türküler de "Gesi Bağları" ile "Kızılırmak" türküleriydi. Evin odalarından birine annem Kayseri'den getirdiği ıstarı¹⁵ ile atkı; çözümlü iplikleri; model kâğıtları; boyaları ile kirkit bıçak; makas gibi malzemelerini yerleştimişti. Annem bu konuda çok yetenekli ve becerikliydi. Ev işlerinden artan zamanını ıstarının başında halı ve seccade dokuyarak geçirirdi. Desenlerini kendisi çizerdi ve bu konuda gerçekten çok yetenekliydi. Köyün hanımlarının annemden kendileri desen çizmesini istediklerine çok tanık olmuşumdur. Bu istekleri geri çevirmez, onlara içtenlikle yardımcı olmaya çalışırdı. Ayrıca desen üretmekle kalmaz, çoğunlukla bitkilerden ürettiği boyalarla halı ipliklerini de kendisi boyardı. Annemi ıstar başında çalışırken seyretmekten büyük keyif duyardım. Lise yıllarımda resim dersinde başarılı olamayınca, "Elimden resim gelmiyor; ama acaba motif ve desen çizebilir miyim?" diye düşünüp denemeler yaptığım da olmuştur; ama desen ve motif yaratmanın resim yapmaktan daha güç olduğunu anladıktan sonra, bu gizli denemelerden de vazgeçtim. Yeri gelmişken hemen belirtmeliyim ki annemin vaktiyle dokumuş olduğu iki seccadeyi Antalya Aksu'daki çiftlik evimizde hâlâ sevgiyle, özenle saklar ve gözüm gibi bakarım.

¹³ Zamantı bölgesinde "Yonu Taşı" şeklinde kullanılır.

¹⁴ Hazan evi: Kışlık ve mevsim dışı yiyeceklerin korunduğu oda.

¹⁵ Istar: Halı dokuma tezgâhi.

Okul öncesi dönemde, evde oyalanan bir çocuktum. O yüzden, Kayseri'de olduğu gibi Zincidere'de de fazla çocukluk arkadaşım olmadı. Köyün çocuklarıyla bir araya geldiğimiz zamanlar genellikle çelik çomak oynar; topaç çevirirdik. Bizim dönemin çocukları oyuncağa hasret büyümüşlerdir. Topaç dışında oyuncağım yoktu diyebilirim. Kimi zaman da, oynadığımız oyun gerektirdiğinde, ağaç dallarını at, söğüt dallarını kırbaç yerine kullanarak oyuncaklarımızı kendimiz üretirdik...

Köy olmasına karşın Zincidere eğitim alanında oldukça zengin bir merkezdi. Köy Mektebi'nin dışında var olan iki önemli eğitim kurumundan biri, o zamanki adıyla Köy Muallim Mektebi, bugünkü adıyla Köy Öğretmen Okulu; öteki de Şehir Yatılı Mektebi idi. Köy Muallim Mektebi, köy okullarına öğretmen yetiştirmek için kurulmuştu. İlkokulu bitirdikten sonra bu okula gelen öğrenciler, iki yıllık eğitimden sonra köylere öğretmen olarak atanıyorlardı. Eski bir papaz okulu olan Şehir Yatılı Mektebi ise İstiklal Savaşı'nda babalarını yitirmiş çocukların, yetimlerin öğrenim gördüğü bir bölge eğitim merkezi durumundaydı.

Kayseri'den Zincidere'ye geldikten sonra, 1928 öğrenim yılında kayıt olduğum Köy Mektebi, tüm ayrıntıları ile hâlâ gözlerimin önündedir. Kırmızı taşlardan yapılmış eski bir Rum kilisesi, köy okuluna dönüştürülmüştü. Babam elimden tuttu ve beni okulun öğretmeni Doğan Bey'e götürdü. Doğan Öğretmen, Ruhat Öğretmen gibi daima saygıyla andığım / bir Cumhuriyet öğretmenidir. O köy koşullarında onu hep sırtından eksik etmediği beyaz gömleği; kravatı ve koyu renkli elbisesi ile hatırlarım ...

Zincidere'de kışlar çok çetin geçerdi. Sanki Erciyes'in tüm karı Ali Dağ'ın eteğindeki Zincidere'ye yuvarlanır ve köy bembeyaz bir örtüyle kaplanırdı. Köyün içindeki kar kalınlığı bazen diz boyundan yüksek olurdu. Damlardan kürülmüş karlar yüzünden sokak aralarında sıra dağlar gibi kar yığınları oluşurdu. Bu birikmiş ve donmuş karlar ilkbaharda erimeye başlar; derelerde çağıldayan coşkun sulara dönüşürlerdi. Bunlara Erciyes eteklerindeki karların erimesiyle gelen sular da eklenince suların ve derelerin coşkusu kimi zaman Ali Dağ'ın eteklerinde sel ve su baskınları biçimine bürünürdü... Bunlardan en büyüğü 1932 yılı baharında yaşanmış; gelen sel suları dere kıyısındaki ağaçları ve bağ kütüklerini söküp götürmüştü; Çaybağları yöresindeki bağ ve bahçelere büyük zarar vermişti." (Müezzinoğlu, 2016: 21-25)

Ziya Müezzinoğlu'nun Anılar'ı, sâdece Talas, Zincidere ve Kayserimiz için değil, Türk siyâsî târihi için de çok kıymetli bir kaynaktır. Aynı siyâsî çizgideki bir kısım aydınlarımızda da gördüğümüz dilde yerleşmiş özellikle ortak İslâm medeniyetine âit kelimelere karşı takınılan garip tavırdan dolayı karşılaştığımız tercihler, ne yazık ki Müezzinoğlu'nun muazzam bilgi dağarcığını aktarmada çok yetersiz kalmaktadır.

Talas ve civârı ile ilgili bilgiler ve hâtıralar nakleden dikkate değer eserlerden birisi de Kayseri Büyükşehir Belediyesi kültür yayınları arasında Prof. Dr. Şükrü Karatepe Beyefendi'nin proje koordinatörlüğünde hazırlanan

“Bir Nefeste Kayseri” serisinde bulunan İlyas Han Şahin’in kaleme aldığı “Talas Kayseri'nin Başkenti” isimli 2014 yılı Mart'ında basımı yapılan küçük çalışmadır. Hem târihî hem kültürel açıdan Kayseri ve Talas'ı ana hatlarıyla inceleyen, tanıtım bakımından faydalı bir eser olduğunu söyleyebileceğimiz bu güzel kitapta meraklısının kolaylıkla ulaşabileceği birçok bilgi yer almaktadır.

Talasımızla ilgili pek çoğumuzun hâfızasında artık yer edinmeyen son derece önemli bilgileri, kıymetli araştırmacı Yaşar Elden'in “Bizim Şehrin Halleri” isimli eserinde buluruz. Lâfi daha fazla uzatmak istemediğimiz için artık alıntı yapmaktan imtinâ ettiğimizden, sâdece bu eserdeki “Bir Talas Destanı: Hekimbaşının Hasan”¹⁶ başlıklı bölümü okumanızı şiddetle tavsiye ederim.

Sonuç olarak Talas, sâdece Kayseri'nin değil, Türkiyemizin en önemli kültür merkezlerinden târihî bir şehir olarak dikkate değer son derece kıymetli bir bölgedir. Türklerin Orta Asya'dan alıp getirdikleri, Oğuz Kağan Destânı'nda da ismi geçen, bölge olarak şimdiki yerleşim yerine de çok benzediği için aynı isim verilen Talas, hem bizden önce hem de bizimle birlikte çok kıymetli isimlere vatan olmuş, kültürel olaylara şahitlik etmiştir. Somuncu Baba, Yaman Dede, Cemil Baba gibi Allah dostlarına ev sahipliği yapmış olmak bile tek başına, bu asil şehir için yeterli bir övünç kaynağı olsa gerek.

Kaynakça

- Alyılmaz, Cengiz. (2002), “Eski Türk Şehirleri ve Semerkant”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 20, s. 303-311.
- Elden, Yaşar. (2015), *Bizim Şehrin Halleri*, Palet Yayınları, Konya.
- Farnsworth, Wilson Amos. (2018), *Kapadokya'daki Amerikalı Misyonerlerin Bilinmeyen Tarihi (1853-1903)*, (Çeviren ve Yayına Hazırlayan: Mehmet Şahin) YKY, İstanbul.
- Kılıç, Atabey. (2021), “Destanlarımızda Şehir Telakkisine Dair”, *Düşünen Şehir*, S 15, Aralık, s. 56-65.
- Müezzinoğlu, Ziya. (2016), *İki Türkiye Anılar*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- Taşagıl, Ahmet. (2010), “Talas Savaşı”, *DİA*, C 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Togan, A. Z. Velidî. (1982), *Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Tsolakidis, Kostas E. (2007), *Belki Bir Gün Dönerim* (Çeviren: Berin Myisli), Literatür Yayınları, İstanbul.
- Winkler, Dr. Warren H. (2014), *İki Doktor Bir Yolculuk*, YKY, İstanbul.

¹⁶ Bk. Elden, 2015: 85-122.

<https://www.kayseri.bel.tr/projelerimiz/talas-amerikan-koleji-restorasyon>

<https://www.talas.bel.tr/tr/iletisim/talas-tarihi>

[Talas Hastanesi ve Kliniği.pdf \(talasamerikankoleji.com\)](#), [TALAS AMERİKAN KOLEJİ - TALAS AMERİKAN HASTANESİ / KLİNİK - TALAS AMERİKAN HASTANESİ / KLİNİK \(talasamerikankoleji.com\)](#)